

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра податків та фіскальної політики

ПОЛЕСЮК Богдан Васильович

**Фіскальне забезпечення формування
суспільства сталого розвитку / Fiscal Support to
Formation of the Society of Sustainable
Development**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма - Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФам-21
Б. В. Полесюк

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, А. І. Луцик

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Луцик**

ТЕРНОПІЛЬ - 2021

АНОТАЦІЯ

Полесюк Богдан Васильович. Фіскальне забезпечення формування суспільства сталого розвитку. - Рукопис.

Кваліфікаційне дослідження на здобуття освітнього ступенем магістр за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування», освітня програма «Фіскальне адміністрування» – Західноукраїнський національний університет. Факультет фінансів та обліку. Тернопіль, 2021.

Досліджено можливості використання фіскально-податкового інструментарію фіскальної політики для сталого розвитку.

ANNOTATION

Polesiuk Bohdan Vasylovych. Fiscal Support to Formation of the Society of Sustainable Development. - Manuscript.

Research for attending of master's degree after specialty. «Finance, Banking and Insurance», educational program “Fiscal administration” – West Ukrainian National University. Faculty of finance and accounting. Ternopil, 2021.

Possibilities of using fiscal and tax tools of fiscal policy for sustainable development are researched.

Зміст

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ФІСКАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	8
1.1. Концептуальна необхідність забезпечення сталого розвитку.....	8
1.2. Теоретичні основи податків як інструменту забезпечення сталого розвитку.....	13
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2 ДІЄВІСТЬ ФІСКАЛЬНИХ ВАЖЕЛІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	27
2.1. Оцінка рівня бідності населення України	27
2.2. Домінанти податкового регулювання в контексті соціально- економічного розвитку	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до 2 розділу	42
РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ ВИКОРИСТАННЯ ФІСКАЛЬНИХ ВАЖЕЛІВ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	44
3.2. Напрями розвитку вітчизняного оподаткування	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до 3 розділу	52
ВИСНОВКИ.....	53
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Дієвість оподаткування значною мірою, залежить від спроможності податкової політики забезпечувати сталий розвиток. Економічний розвиток країни зумовлений глобальними факторами (економічна глобалізація, економічна криза, інформаційне домінування, наукова продуктивність, всебічне усупільнення виробництва) і внутрішніми відмінностями (необхідність ліквідації економічного спаду та спаду, ресурсне виконання планових соціально-економічних, наукових програм). Ці фактори вимагають збільшення оподаткування як важливого джерела державних доходів, розробки та впровадження ефективних і гнучких механізмів податкового управління та побудови нової системи взаємовідносин на основі законності, соціальної та економічної доцільності, взаємної довіри та взаємної довіри між країною, платниками податків та податкові органи. відповідальність.

Основні засади вирішення означених проблем закладені низкою наукових праць відомих вітчизняних вчених. Праці Л.П. Амбрик, В.Л. Андрущенко, О.Д. Василика, В.А. Валігури, В.П. Вишневського, А.І. Даниленка, О.М. Десятнюк, Ю.Б. Іванова, А.І. Крисоватого, І.О. Луніної, А.І. Луцика, В.М. Мельника, В.М. Опаріна, Ю.В. Пасічника, А.М. Соколовської, О. Л. Сидорович, Л.Л. Тарангул, В.М. Федосова, Л.М. Шаблістої, та ін. присвячені теорії податків, закономірностям формування податкових доходів, дослідженню ефективності податкових методів наповнення бюджету та ролі податкової політики як чинника створення умов для економічного зростання.

Однак, все ще залишається багато проблемних питань щодо застосування фіскальних важелів впливу на соціально-економічні процеси та сталий розвиток, які і зумовлюють актуальність подальших досліджень. Наприклад, серед проблемних питань реформування податкової системи України чи не найголовнішим є питання досягнення розумної збалансованості у забезпеченні фіскальної та регулюючої функції податків. Необхідно налагодити партнерські відносини між державою і платником податків, при

яких держава мала б достатньо коштів для досягнення цілей сталого розвитку, виконання обов'язків перед громадянами, а суб'єкти підприємницької діяльності розуміли необхідність сплати податків.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних використання фіскальних важелів та інструментів забезпечення сталого розвитку..

Для досягнення мети дослідження в роботі були поставлені такі завдання:

- визначити теоретичні аспекти сталого розвитку;
- дослідити розвиток та сутність податків як ключового важеля сталого розвитку;
- дослідити рівень бідності як однієї із ключових цілей сталого розвитку;
- вивчити фіскальні ефекти від застосування фіскальної політики
- визначити перспективи використання фіскальних важелів з врахування зарубіжного досвіду

Об'єктом дослідження – фіскальна політика держави.

Предмет дослідження – використання фіскальних важелів впливу задля забезпечення сталого розвитку.

Інформаційну базу кваліфікаційного дослідження становлять нормативно-правові акти з питань оподаткування, статистична інформація і матеріали Державного служби статистики України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Державної казначейської служби України та інші матеріали.

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання та системний метод дослідження функціонування податків, наукові методи аналізу та синтезу, загальні та конкретні, історичні методи, науково-абстрактні методи та статистичні методи, групування, динамічне порівняння, графіка.

Найбільш суттєві наукові результати дослідження, що містять елементи наукової новизни полягають у визначенні необхідності використання фіскальних важелів в аспекті перерозподілу податкового тягаря на багатші верстви населення, а також підвищення екологічних податків в Україні.

Результати нашого дослідження оприлюднені на конференціях: Всеукраїнських науково-практичних конференціях Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Фіскальна політика в умовах євроінтеграційних процесів».

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та містить таблиці і рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ФІСКАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Концептуальна необхідність забезпечення сталого розвитку

Питання сталого розвитку було в центрі уваги вчених і практиків протягом багатьох років, але через його складність, багатогранність, важливий і важливий вплив на суспільний розвиток, багато його питань досі не вирішені і потребують подальшого дослідження. Наразі навіть немає єдиного ставлення до феномену сталого розвитку. Поняття «сталий розвиток» трактується як економічна категорія, а вчені мають різні погляди на види, підходи та механізми сталого розвитку та його забезпечення.

Економічні науки, розроблені з метою вирішення проблем соціального розвитку, проблем сталого розвитку, взаємодоповнюваність і корисні для розгляду в галузях філософії, екології, світової, національної та регіональної економіки, політичної економії, економіки, і суспільство. Математичне моделювання, право, соціологія, біологія та інші дисципліни зумовили появу нових наукових напрямів (економіка навколишнього середовища, «зелена» економіка, глобалізм, соціальна філософія тощо).

Визнаючи важливість існуючого розвитку та цінність отриманих результатів, ми помітили, що подальший розвиток потребує не лише теоретичних засад сталого розвитку, а й застосування інструментів та механізмів сталого розвитку в контексті сучасних трансформацій та перетворень.

Концепція сталого розвитку, прийнята Конференцією ООН з розвитку та навколишнього середовища в 1992 році, і сьогодні міжнародне співтовариство широко обговорює проблематику сталого розвитку.

У другій половині 20 століття з бурхливим розвитком світової

економіки виникло поняття «сталий розвиток». Якщо раннє втручання людини в природу було переважно локальним і не завдало незворотної шкоди навколишньому середовищу, то за останні два століття, оскільки економічна політика основних країн керувалася теоріями економічного зростання, втручання людини стало системним.

Тоді ж з'явилися перші ознаки глобальної кризи (екологічної та соціальної), пов'язаної із погіршенням забруднення навколишнього середовища та соціальними проблемами. Все це призвело до усвідомлення необхідності модифікації принципів і напрямів людського розвитку та необхідності переходу до нових моделей економічних, соціальних та екологічних систем.

Уперше «сталий розвиток» було визначено Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН (комісія Брундтланд): «Сталий розвиток – це такий розвиток, який має відповідати потребам сучасних людей без зменшення можливостей майбутніх поколінь задовольняти особисті потреби у майбутньому.»

Серед цілей сталого розвитку виділяють: «подолання бідності подолання голоду, міцне здоров'я, якісна освіта, гендерна рівність, чиста вода та належні санітарні умови; відновлювальна енергія; гідна праця та економічне зростання; інновації та інфраструктура; скорочення нерівності; сталий розвиток міст та спільнот; відповідальне споживання; боротьба зі зміною клімату; збереження морських екосистем; збереження екосистем суші; мир та справедливість; партнерство заради стійкого розвитку» [57]

Рис.1.1. Визначені світові цілі сталого розвитку*

*джерело [57]

Слід зазначити, що в науковій літературі, аналізі документів та звітах відомих організацій існують різні трактування поняття «сталий розвиток». З самого початку метод розуміння природи сталого розвитку базувався на так званому принципі «конкуренції за цілі», за яким реалізація сталого розвитку була спрямована переважно на одну із сфер – охорону навколишнього середовища та природні ресурси, економічне зростання або потреби людини.

Сьогодні існуючі визначення сталого розвитку змінюються залежно від зосередженості на найбільш пріоритетних питаннях: характер економічного зростання, якість життя, охорона навколишнього середовища, взаємовідносини між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, необхідність управління глобальними процесами, управління ресурсами, баланс і розвиток у соціальній сфері тощо.

Загальний підхід тлумачення сталого розвитку відображає точку зору, що на якість життя людей і соціальні умови впливають економічні, соціальні та екологічні фактори.

Найпоширенішими в науковій літературі є принципи сталого розвитку: охорона навколишнього середовища, удосконалення соціальної сфери, збалансованість технологічного та економічного розвитку.

Важливим аспектом розвитку теорії та практики сталого розвитку є

оцінка сталого розвитку. Ми вважаємо, що оцінка сталого розвитку має враховувати три основні складові: економіку, суспільство та навколишнє середовище. Деякі з показників мають бути визначені шляхом контент-аналізу, узагальнення думок провідних вчених у цій галузі та комплексної оцінки за допомогою комплексних компонентів ентропії. Тому наразі майже напевно, що наголос на сталому економічному зростанні дещо суперечить забезпеченню якості життя майбутніх поколінь, і лише при збалансованому розгляді всіх аспектів суспільства все-таки можливий сталий суспільний розвиток.

Головне питання – чи зможемо ми розвивати економіку та врятувати нашу планету, чи є ці два процеси взаємовиключними, чи інше питання – чи можемо ми забезпечити щось інше, ніж необмежене економічне зростання. Вчені шукають відповідь на це питання. Існує багато різних поглядів на це питання, починаючи від необхідності жорсткого обмеження зростання і закінчуючи досить гнучким поглядом на пошук шляхів забезпечення сталого розвитку в умовах повільного економічного зростання. Деякі вчені взагалі скептично ставляться до можливості стримування економічного зростання.

Особливість нинішньої ситуації полягає в тому, що екологічні проблеми, накопичені за останні десятиліття, тепер мають вирішуватися в зовсім інших політичних та економічних умовах. У цьому відношенні соціально-еколого-економічне дослідження інтеграційного процесу, стратегічне підтвердження розвитку сучасної екологічної політики, розробка основ і прикладних засад формування та функціонування екосистеми в умовах сталого розвитку надзвичайно важливі.

Сьогодні, коли висвітлюється проблема неефективності єдиного механізму коригування умов довкілля, об'єктивно потрібна ефективна екологічна політика, необхідний відповідний теоретичний аналіз, розуміння її сутності та змісту, оцінка статус-кво, наукове обґрунтування і механізми вдосконалення. Слід зазначити, що Україна зробила певні кроки щодо законодавчого, економічного, інституційного та наукового забезпечення

екологічної політики. Створено законодавчу базу у сфері охорони довкілля та раціонального природокористування, сформовано національну систему управління екологічною безпекою, запроваджено економічні механізми, що регулюють екологічні умови та використання природних ресурсів.

Щоб розв'язати протиріччя між економічним зростанням і стабільністю, необхідно знайти спосіб збалансувати ці процеси. Цей баланс може бути досягнутий шляхом спірального зростання, яке різко обмежує економічне зростання, населення та виснаження ресурсів. Наслідки цих дій безумовно вплинуть на рівень життя багатьох країн, але вони повинні супроводжуватися усвідомленням того, що суть проблеми полягає в напрузі між короткостроковим зростанням і довгостроковим виживанням.

Підсумовуючи, слід зазначити, що концепція сталого розвитку пройшла тривалу еволюцію і постійно розвивається у відповідь на нові глобальні виклики. Сталий розвиток пов'язаний із формуванням нового ставлення до людини, з одного боку, людина є основним органом еколого-економічної системи, а з іншого – головною метою розвитку суспільства. Лише при узгодженні всіх об'єктів і суб'єктів цього процесу можливий перехід до сталого розвитку в глобальному масштабі, який носить системний характер і пов'язує всі рівні соціально-економічної системи (глобальний, національний, регіональний, локальний) та усі сфери його діяльності (економічна, соціальна, екологічна).

Ключова роль при цьому має відводитись фіскальній політиці та особливо податкам, які являються ключовим важелем фіскального впливу. Як зазначає А. Луцик: «глобальні цілі сталого розвитку, що визначені на глобальному рівні, кінцевою метою мають створення та збереження можливостей для існування людства. Фіскальна політика в сучасних умовах дозволяє оперувати державними фінансами задля досягнення визначених цілей. Актуальним при досягненні цілей фіскальної політики є їх узгодження з цілями сталого розвитку»[32].

1.2. Теоретичні основи податків як інструменту забезпечення сталого розвитку

В основі сучасної економічної науки лежать дві концептуальні ідеї про досліджувані процеси. З одного боку, визнається історична спадковість суспільних порядків, тобто те, що виникнення певних сучасних їх форм визначається розвитком і трансформацією попередніх станів. З іншого – що на економічні процеси впливає широкий спектр чинників, які не обмежуються факторами лише економічного характеру. Такі погляди обґрунтував один із авторитетних зарубіжних вчених минулого століття, розробник проблематики економіки та фінансів – Й. Шумпетер. Відповідно до його поглядів, що адекватне пояснення економічних феноменів потребує вивчення історичних фактів, з'ясування «історичного сенсу» досліджуваних явищ. Паралельно науковець акцентує увагу на необхідності врахування аналізом як економічних чинників, так і усього спектру інституційних умов.

Подібні погляди є корисними при обранні предметом дослідження фіскальних процесів, адже податки, як фінансовий інститут є продуктом тривалої еволюції. Кожен із етапів їх розвитку має суспільну визначеність, власну історичну логіку. За таких поглядів, важливою складовою розуміння сутності податків є розгляд етапів їх становлення. Історія дає нам також приклади органічного зв'язку фіскальних процесів із широким колом економічних, соціальних, політичних і правових чинників, що знаходить різноманітні форми прояву. Трансформації форм фіску протягом історії неодноразово відбувались під впливом владних аспектів, політичного, а нерідко й збройного протистояння. Тому проблему оподаткування слід розглядати у широкому контексті інституційних умов – рушійних сил їх розвитку.

Розкриття сутності податків та бачення глибинного змісту сучасних податкових систем можливе за умови комплексного аналізу існуючої

проблеми. Під цим слід розуміти необхідність багатогранного дослідження податків:

- дослідження їх еволюції та сучасного стану;
- розгляд теоретичних поглядів, абстрактних узагальнень і деталей практики організації;
- врахування як детермінант – чинників розвитку фіску, так і його наслідків для соціально-економічних та суспільно-політичних процесів.

Упродовж тривалої історичної практики формування доходів держави відбулась суттєва зміна моделей акумуляції її доходів. На становлення сучасних рис оподаткування, як соціально-економічного та суспільно-політичного феномену вплинуло ряд глобальних чинників. Такі чинники з концептуальної позиції можна поділити на дві групи, які мають відмінності між собою.

Головну роль у становленні сучасних податків у розвинутих країнах відіграли, звичайно, реалії практики: особливості розвитку народного господарства, організація державних фінансів, суспільно-політичні чинники, які детермінували спрямованість розвитку фіскальних процесів тощо. З іншого боку не можна не враховувати роль ідейно-теоретичних передумов – філософських концепцій, підходів загальноекономічної думки, теорій напрацьованих різноманітними школами фінансової науки, які заклали рамкові умови для розвитку оподаткування і суттєво вплинули на її практику формування доходів держави (зворотній зв'язок теорії та практики державних фінансів).

Фіскальні процеси мають дві взаємодоповнюючі риси: з одного боку оподаткування неодмінно володіє елементами фіскального примусу та насилля, з іншої, - податки, як атрибут і необхідність існування держави для платника виступають символом його належності до даного суспільства, що породжує його сприйняття як необхідного явища, що за певних умов може набирати навіть рис добровільної жертви. Тонка грань, у сприйнятті податкових платежів, очевидно залежить, на конкретному історичному

відрізку, від взаємовідносин індивіда та держави, розмірів вилучень та тих позитивних ефектів, які створює держава для платника.

В епоху феодалізму на території Європи виникла модель формування доходів держави, із переважною орієнтацією на внутрідержавні джерела доходів. Адже кордони країн стали відносно окресленими, а взаємовідносини між державами доволі цивілізованими, що обмежувало можливості для застосування фінансового насилля до інших держав. Тому формування доходів казни з цього часу відбувається переважно за рахунок внутрішніх джерел.

Монополізація королівською владою різних видів торгівлі та виробництва зумовила встановлення монопольних цін на окремі види продукції. Якщо в епоху доменіального устрою король продавав продукти власного виробництва отримуючи середній прибуток, який був властивий для будь-якого підприємця, що здійснював таку діяльність, то монополізація такої діяльності виключно у руках державної влади дозволила сформувати додаткові монопольні прибутки (наприклад право селянина молоти зібране зерно обмежувалось виключно млинами короля або певного феодала).

Такі методи формування доходів держави, які базувались на особливих правах та привілеях монарха на отримання певних видів доходів отримали назву регалії. Слово регалія походить (від лат. *regalis* – царський). Найбільш поширеними були: судова, митна, лісова, монетна, мисливська, річкова, морська регалії. У більш пізні періоди – поштова, телеграфна, гірнична. Для обґрунтування права короля на регалії проголошувалось, що лише поверхня землі може знаходитись у приватній власності, а повітря та надра землі належать державі, і вона має виключне право на їх експлуатацію. Відомими також були винна, тютюнова регалії та ін. Наприклад, у Неаполі існувало монопольне право держави на збір та зберігання снігу. В Росії найбільш поширеними були: мисливська, рибна (окремі види риб), соляна, гірнична регалії тощо.

В історичному плані система формування доходів держави від регалій займає проміжне місце між доменіальним устроєм та суто податковою моделлю (десь приблизно XIV-XVII ст.). Регалії – збірне поняття для характеристики багатьох різних видів доходів, які одночасно володіють рисами як податків (бо мають примусовий характер), так і плати та зборів (оскільки збираються за певну послугу, іноді мають і цільовий характер).

Розвиток капіталістичних засад функціонування економіки, пошкваллення руху капіталу, промислова революція (особливо в XVIII ст.), регалії, як метод формування доходів стали перешкодою конкуренції та приватній ініціативі. Вони стали не вигідними для буржуазії, яка виступала за скасування торгово-економічних бар'єрів, які могли бути запроваджені.

В теорії та практиці державних фінансів досить тривалий час податки розглядали як надзвичайне джерело доходів держави. Поступово податки трансформувались із добровільного дару, пожертви, які мали місце на етапі доменіального устрою до обов'язкових платежів. Коли державі не вистачало «звичайних» доходів (доменів), влада вдавалась до таких методів під назвою субсидії. Досить довгий період часу податки виступали необхідним злом, це тривало до середини XVII ст., до якого вдавались тимчасово у виняткових ситуаціях, головними чинниками їх використання були: особливі умови при скрутному становищі держави; у разі відсутності інших способів покриття видатків не було. У разі схвалення субсидії королем, суми субсидій розкладались між окремими регіонами, містами та окремими особами переважно відповідно до майнового достатку.

Зручність використання такого методу пояснюється низькою податковою технікою у ті часи, адже сучасна модель, яка передбачає обкладання податками, потребує наявності інформації про об'єкт оподаткування, певний механізм збору та контролю. Саме тому, на етапах зародження податкових систем, головними формами оподаткування були майнове або подушне. Такі форми не вимагали додаткових витрат на їх адміністрування.

Початковий етап формування та розвитку податкових систем свідчить про наявність великої маси пільг в оподаткуванні. В історичному розрізі видно, що пільги та привілеї встановлювались саме тих прошарків, які були найбільш впливовими. В епоху середньовіччя такими привілейованими прошарками було духовенство та дворянство (вважалося, що перші служать державі молитвою, а другі – шпагою та кров'ю, тому й повинні мати податкові привілеї). У цей період часу найбільшого поширення набули регалія, яка були не вигідною буржуазному прошарку, що формувався, перешкоджаючи торгівлі та розвитку промислу.

У період закріплення буржуазією своїх позицій на політичній арені змінюються й податкова структура та культура – на зміну регаліям приходять непрямі податки, переважно на товари широкого вжитку, тягар яких несуть незаможні верстви населення.

Розвиток господарської сфери вплинув на появу широкого кола об'єктів оподаткування, а диференціація таких об'єктів характеризується чітким виділенням доходів від праці, капіталу, ренти. Це сприяло розвитку інших форм оподаткування. Роль непрямих податків дещо знижується, виділяються податки на особисті доходи, податки на спадщину. З посиленням боротьби пролетаріату за свої права починає застосовуватись неоподатковуваний мінімум, прогресія в оподаткуванні, підвищене оподаткування доходів від капіталу. Такі кардинальні зміни у податкових системах розвинутих держав відбуваються на зламі XIX та XX століть. У США це введення федеральних податків на прибуток корпорацій (1908 р.), на особисті доходи (1913 р.), на спадщину (1916 р.); у Великобританії - прогресивного оподаткування доходів і спадщини (1911 р.), податку з обороту (1916 р.); у Франції - податку на автомобілі (1893 р.), прибуткового податку (1916 р.), податку з обороту (1920 р.); у Канаді податків на прибуток корпорацій (1916 р.), на індивідуальний дохід (1917 р.), податку із продажів (1920 р.) [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 14-15].

Податкова модель державних фінансів, притаманна сучасним розвинутим країнам сформувалась еволюційно. При цьому можна виділити три етапи даного процесу:

- перший етап охоплює Стародавній світ і початок Середніх віків, - коли роль податків була досить незначною, а формування доходів відбувалось за допомогою інших джерел – особливо шляхом власності що знаходилась у руках держави, королівської влади. Вагомого значення мали ресурси зовнішнього характеру – збори та данина із інших держав, які за характером часто носили характер фінансового насилля;

- другий етап – XVI–XVIII ст. у цей час відбувається становлення цивілізованих, правових рис оподаткування, однак податки все ще не виступають ключовим елементом системи державних фінансів, натомість спостерігається застосування різноманітних псевдофіскальних форм у вигляді державних монополій, у тому числі і фіскальних;

- на третьому етапі – XIX–XX ст. відбувається становлення податкової моделі формування доходів держави із набуттям оподаткуванням сучасних рис. Відповідно, податки пройшли шлях від примітивно-зародкової форми (переважно у вигляді приватно-правових доходів) до постійного джерела доходів, формування податкових систем і затвердження бюрократичного способу стягнення податків [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 24-40].

Практика застосування системи оподаткування існує з часів появи держави, і довгий час залишається інтуїтивною. Систематизація концепцій, відображених у працях теоретиків з питань оподаткування, з'явилися починаючи з середини XVI ст. тобто починаючи з періоду, коли державність зазнала достатньо високого рівня розвитку. Кожна концепція відповідає існуючим проблемам економічної та фінансової системи держави, а їх зміна відбувалась паралельно зі зміною економічної політики.

Теорія оподаткування була започаткована у рамках класичної економічної школи (А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей та ін.), в її основі лежала

концепція пріоритету пропозиції як чинника, що визначає попит через стан ринку ресурсів. Характерним твердженням для даної економічної школи стало твердження про автономний характер ринкової рівноваги. Така рівновага повинна бути встановлена автоматично шляхом переміщення виробників у сфери національного господарства і незадоволеним попитом (недостатньою пропозицією).

Ставлення класичної школи до ринку як універсального та єдино ефективного регулятора економічних процесів було наслідком відношення до держави як виконавця адміністративної та військової функцій, ігноруючи її соціальний та економічний вплив. У даному контексті оподаткування розглядають як спосіб формування фінансової бази для виконання цих двох функцій.

Основоположник класичної теорії А. Сміт вважав, що призначення податків полягає у постачанні коштів для фінансування оборони, забезпечення безпеки громадян, надання освіти. Він припускав як виключення з правила можливість використання отриманих від податків коштів на потреби економіки («для забезпечення виконання контрактів»). Його послідовник – Д. Рікардо – вбачав призначення податків лише в задоволенні інтересів фіску. Разом з тим він вважав їх перепорою накопиченню капіталу та розширенню виробництва, тому обґрунтовував необхідність досягнення якомога нижчого їх розміру. Аналогічними були погляди на перспективи розвитку оподаткування і в прибічників теорії споживання (Ж.Б. Сей).

За такого підходу податки вважались головним джерелом доходів держави, а в рамках теорії досліджувалися проблеми принципів оподаткування, які не вступають у протиріччя з функціонуванням економічно вільного підприємництва. Зміст принципів А. Сміта переконує, що всі вони спрямовані на створення для суб'єктів господарювання ефективних, незважаючи на стягнення у них частки доходів, умов функціонування як самостійних структурних одиниць складної соціально-економічної системи.

Даний підхід є актуальним за будь-яких умов розвитку та складності економічних процесів.

Розвиток теорії оподаткування, що враховує посилення соціальної та економічної діяльності держави пов'язаний з ускладненням процесів формування соціально-економічної структури суспільства. На початку ХХ ст. була виправдана точка зору А. Вагнера, згідно з якою фіскальна мета податку замінюється соціальною. Це було викликано початком нової епохи, появою нових соціальних ідеалів. Новим ідеалом оподаткування стало прагнення до більшого зрівняння доходів через їх розподіл, до зменшення розриву між багатими і незаможними.

Неокласична теорія, пропагуючи саморегульованість економіки, обмежувала роль держави та можливості її впливу на ринкові процеси. На думку її представників, податкова політика повинна підпорядковуватися ринковому господарству, виступаючи засобом збалансування попиту і пропозиції та, на цій основі, – стимулятором зростання виробництва. А. Лаффер, Р. Мандаль, Дж. Гільдер, М. Фелдстайн, М. Бернс, Г. Стайн, розглядаючи державне втручання в економіку як негативний факт, заперечували можливість використання податків для антициклічної політики.

Такі автори, як Р. Лукас, Дж. Мут, Р. Берроу, Н. Уоллес, Т. Саржет, також віддають перевагу автоматичним ринковим регуляторам руху та перерозподілу капіталу. Вони заперечують позитивну роль державного регулювання економіки і тому розглядають податки лише з фіскального погляду. Це породжує обмеженість трактування податків – лише як вирахування з чистого доходу, створеного суспільством. Однак податки як перерозподільча категорія залежать від умов зміни всього сукупного доходу суспільства, тому їх не можна пов'язувати лише із задоволенням інтересів державної казни.

Маржиналісти Г. Госсен, І. Джевонс, Л. Вольрас, навпаки, доводять роль податків як чинника економічного зростання. На їх думку, держава, вилучаючи у платників частину благ через оподаткування безеквівалентно,

створює стимул для розширення виробництва, оскільки проведене вилучення не може бути перекладене на інших осіб.

Представник німецької економічної школи Л. Штейн, навпаки, стверджував, що податки включаються виробниками до складу витрат і перекладаються у кінцевому рахунку на споживачів. Однак отримані від держави специфічні послуги (профінансовані за рахунок податків), по-перше, повертають громадянам сплачений податок, а по-друге, слугують підвищенню продуктивності праці (завдяки наданій спеціальній освіті, послугах з охорони здоров'я і т. д.). Подібні ідеї дали змогу італійському економісту Ф. Нітті зробити висновок, що податки виконують не лише фіскальну, а й економічну функцію, стимулюючи або обмежуючи обсяги виробництва (залежно від ситуації в тій чи іншій галузі народного господарства).

Велика депресія 1929-1933 рр. змусила науковців переглянути основні твердження щодо ролі держави в економічній діяльності. Дж. Кейнс саме державі відводить основну роль у проведенні антициклічної політики, а державне регулювання економіки розглядається ним як необхідна складова будь-яких економічних відносин. Нова теорія розглядає можливості впливу на виробництво і пропозицію через сукупний попит.

Аналіз економічної сутності податків виявив різні їх визначення. На сучасному етапі розвитку економічних процесів поширеними є наступні:

- «податок – обов'язковий грошовий збір, що стягується органами влади з фізичних та юридичних осіб»;
- «податок – обов'язковий внесок платником грошових коштів у бюджетну систему у визначених законом розмірах та в установлені строки» ;
- «податок – обов'язковий збір, що стягується державою з господарюючих суб'єктів та громадян за ставкою, встановленою в законодавчому порядку».

Як видно з поданих вище визначень примусовість та безеквівалентність податків є обов'язковим атрибутом їх встановлення. Аналогічне розуміння податку започатковане класичною економічною школою. Д. Рікардо

стверджував, що «податки – та частина продукту землі і праці, яка надходить в розпорядження уряду». А. Сміт, притримуючись теорії про непродуктивність державних послуг, визначав податок справедливою ціною за послуги надані державою.

Суттєво змінює погляди на сутність податку теорія колективних потреб. Так, за Ф. Нітті, податок є частиною багатства, яку громадяни передають державі для задоволення колективних потреб.

Як зазначав К. Маркс, податки є породженням держави та необхідною умовою виконання нею основних функцій. При цьому потрібно зважати на необхідність широкого поняття податків, які «включають усі види доходів, що акумулюються державою на регулярній основі за допомогою належного їй права примусовості».

Поширеною є точка зору науковців, що визначає податок як плату суспільства за виконання державою її функцій, що має форму відрахування частини вартості валового внутрішнього продукту (ВВП) на загальносуспільні потреби. Саме на цей їх суспільний зміст звертали увагу ряд вчених минулого століття, характеризуючи сутність податків. Але таке твердження існувало далеко не завжди.

Відомою є характеристика податків з точки зору суспільної форми. На цьому акцентували свої дослідження такі вчені, як Б. Болдирев, В. Федосов, Т. Юткіна. Зокрема, В. Федосов ствердує, що «податки є специфічною формою, підсистемою виробничих відносин, відносин економічного базису. Вони виражають частину відносин, що виникають на стадії розподілу в процесі розширеного відтворення, мають вторинний, похідний, перерозподільчий характер».

А. Вагнер, узагальнюючи різні підходи і методи визначення потреб бюджету і їх відношення до національного доходу, дійшов висновку, що це відношення залежить від економічної цінності державних послуг, ступеню і сприяння розвитку продуктивних сил та величини вільного національного

доходу, що залишається після задоволення найнеобхідніших матеріальних потреб населення.

Існування основних двох моделей макроекономічного розвитку – неоліберальної та соціально ринкової, зумовлюють спрямованість держави на встановлення більш високого або більш низького рівня податкового навантаження. В рамках неолібералізму податкам відводиться місце непрямого економічного регулятора, соціальна ринкова система повинна спиратись на фіскальну роль податкових платежів. Тому, країни з елементами неолібералізму в національній економічній політиці, як правило мають більш низьку частку державних витрат по відношенню до ВВП та більш низькі показники податкового навантаження.

Протилежна спрямованість соціальної ринкової моделі, передбачає значну державну опіку суб'єктам господарювання та високий по вартості набір соціальних гарантій, є більш витратною у фінансовому плані. Для країн, які обрали таку модель розвитку притаманні високі пропорції державних витрат, а також податків у ВВП.

Показники, які характеризують стан державних фінансів в країнах Європейського союзу, США і Японії показано на рис. 1.2.

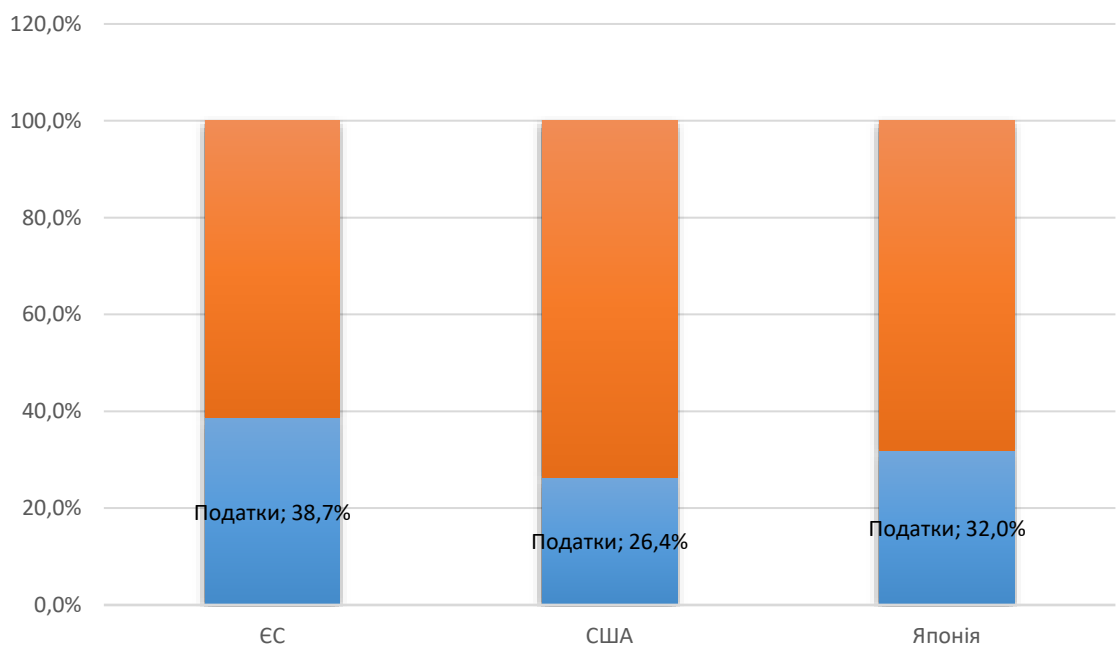

Рис. 1.1. Величина податків до ВВП в деяких країнах у 2015 р.

Джерело: Побудовано на підставі [63]

Як видно з поданих даних (рис. 1.1) в 2015 р. загальний показник надходжень від податків і зборів (у тому числі внески на соціальне страхування) у ЄС-28 становив 38,7 % середньозваженого інтегрального показника ВВП, що більше на третину від зареєстрованих надходжень у США та Японії. Рівень оподаткування в ЄС також перевищує надходження від податків в інших країнах ОЕСР, а в Ізраїль та Новій Зеландії, де рівень оподаткування досяг у 1995 р. позначки у 35 %, та істотно скоротився.

Слід відмітити, що послідовники неоліберальної моделі розвитку (Ірландія, Великобританія) відрізняються несуттєвою позицією держави в економіці (частка державних витрат у ВВП помірна: відповідно 35,2 та 42,6%).

Найбільш характерними представниками соціально ринкового господарства виступають Німеччина, Франція, Данія і Швеція. Такі країни допускають набагато більший рівень державних витрат (відповідно 48,9; 54,5; 56,1 і 58,2 % у ВВП, що передбачає підвищене податкове навантаження для платників податків. Серед нових членів ЄС ближче за характером до традиційної соціально орієнтованої моделі Словенія та держави Балтії (Литва, Латвія, Естонія). Іншим державам притаманна більш фіскальна орієнтація.

На сучасному етапі розвитку економічних процесів зумовлених глобалізацією та інтеграцією не існує єдиної точки зору стосовно теоретичних основ оподаткування, які стали б основним рецептом для багатьох держав при формуванні податкових систем. Проте, практика доводить, що в багатьох країнах використовують у методології оподаткування всі три основні концепції: кейнсіанство з різними варіаціями, теорії економіки пропозиції та монетаризму. Поєднання поглядів кейнсіанської і класичної школи на проблеми державного регулювання та оподаткування простежується не тільки у працях учених але й промовах державних діячів.

З урахуванням вищезазначених багатовекторних підходів можна дати визначення сутності податку, як соціально-економічного та суспільно

політичного феномену, що має дуалістичну природу. З одного боку він – нецільовий, безвідплатний, безповоротний, безумовний і обов’язковий платіж, який надходить від фізичних та юридичних осіб до бюджету відповідного рівня на підставі нормативних актів, що мають силу закону і є обов’язковими для виконання. З іншого – це необхідна плата для виконання державою її функцій, яка обов’язково веде до отримання корисності платником від суспільних благ, створюваних державою у матеріальній та нематеріальній формі. З позицій руху вартості це передбачає обов’язкове часткове її повернення для платника, а отже володіє певними елементами обміну у взаємовідносинах із державою.

Уряди країн, використовуючи різні види податків і зборів, методи оподаткування (пропорційне, прогресивне, регресивне) та механізми їх адміністрування. В сучасних умовах не має можливості віддати якомусь конкретному податкові чи зборові, чітко визначити їх фіскальну ефективність або регулюючий вплив, оскільки всі податки, які справляються в одній податковій юрисдикції мають своє призначення. Податкові системи держав, в умовах постійної інтеграції та глобалізації, не існують відокремлено, враховують специфіку загальносвітових тенденцій розвитку оподаткування, не відокремлюючись від проблем подвійного оподаткування, негативного впливу їх перекладання. Держава в цих умовах має вести обґрунтовану, зважену податкову політику.

Висновки до розділу 1

Концепція сталого розвитку сьогодні набула глобального розвитку і визнання. Немає жодної держави в світі, яка б не намагалась вирішити хоч декілька цілей глобального розвитку. Ключовими важелями у досягненні

таких цілей, безперечно, є фіскальні. Саме з допомогою правильної мобілізації та використання фінансових ресурсів держави, вона як найбільший суб'єкт економічних відносин може впливати на ті чи інші процеси в суспільстві.

Логічно, що усі 17 цілей найкраще реалізовувати під керівництвом державних інституцій з допомогою правильної організації процесу оподаткування та за допомогою загального впливу на економіку та суспільство.

РОЗДІЛ 2

ДІЄВІСТЬ ФІСКАЛЬНИХ ВАЖЕЛІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Оцінка рівня бідності населення України

Найактуальнішою економічною проблемою світової економіки на сьогодні є бідність у поєднанні із нерівністю доходів населення. Розподіл та перерозподіл доходів безпосередньо впливає на суспільний добробут населення та рівень бідності, є механізмом вирішення маси соціальних та економічних проблем. Дана система визначає систему стимулів до праці, можливості отримання доходу від володіння певними ресурсами, вирішення проблеми бідності, поділ людей на класи і соціальні групи та інше[40].

У країнах із перехідною економікою подолати або уникнути бідність є неможливим явищем. Однак дане явище повинно бути регульованим та контрольованим, адже бідність стає соціальною проблемою тоді, коли набуває хронічної форми і виходить з під контролю. Так, однією із основних соціальних проблем України є майнове розшарування населення, а саме поєднання низького рівня життя населення із рівнем життя за європейськими стандартами.

Показники диференціації доходів населення розглядаються як важливий фактор матеріального добробуту населення країни та її економічного зростання. Економічне зростання не завжди призводить до вирішення проблем бідності та супроводжується посиленням майнового розшарування населення. Диференціація доходів складається під впливом економічних, демографічних і соціальних факторів і вимірюється співвідношенням рівня матеріальної забезпеченості 10 відсотків найбільш та 10 відсотків найменш забезпечених груп населення. Нерівність доходів характерна для всіх економічних систем.

Система розподільних відносин планової економіки в якій існували розподіл прибутків і доходів та система перерозподілу соціальних благ через суспільні фонди споживання, дала змогу створити для всіх громадян майже

одинакові умови для матеріального добробуту, однак дана система не стимулювала зростання виробництва, адже не мала достатньої диференціації доходів суспільства.

Однак, сьогодні існують нові правила ринкової економіки, які дають нові результати, які іноді бувають негативними, наприклад такі як високий рівень диференціації доходів населення у більшості країн світу.

Питання нужденності та незабезпеченості населення України є більш болючими, аніж проблема злиденності, адже за об'єктивними оцінками 1-2% населення є надбагатими та багатими, 10-12% українців належать до середнього класу, тоді як майже 85 % населення України тією чи іншою мірою можна вважати бідними. Тоді, як для прикладу у розвинених європейських країнах протилежна ситуація, а саме 5% населення є багатими, 80 % населення відносяться до середнього класу, тоді як всього лиш 15% населення є бідними.

Втрата людського потенціалу саме в сфері освіти та охорони здоров'я є одним із основних негативних наслідків бідності, адже це є значною перешкодою для національного розвитку країни в майбутньому.

Сприяння розвитку людського потенціалу та подолання бідності є одним головних завдань для української держави, адже від її вирішення залежить соціально-економічний розвиток країни в майбутньому.

Тому найбільша частка доходів, які не враховуються офіційною статистикою, припадає на 2 останні та найбільш заможні групи населення за рівнем доходів. Це також можна пояснити тим, що саме високодохідні групи населення найбільше скористалися вигодами економічного підйому 2000-2008 років [40].

Загальний ризький рівень життя та масштабна бідність, яка визначена за об'єктивними критеріями, є основними причинами того, що значна частина населення України вважає себе бідними. Майнове розшарування населення в Україні та утворення прошарку багатих людей також супроводжувалося появою предметів розкоші, дорогих магазинів, автомобілів тощо. Завдяки рекламі зазначених предметів розкоші у населення сформувалися інші

стандарти життя, адже вони почали порівнювати свій рівень життя із новосформованими стандартами, відповідно вони оцінювали його як низький.

В Україні рівень диференціації доходів населення є одним із найбільших серед європейських країн. Незважаючи на те, що офіційних даних щодо рівня майнового розшарування у країні немає, експерти стверджують те, що різниця між доходами найбідніших та найбагатших в Україні складає щонайменше 40 разів.

Згідно даних ООН, частка 10% найбагатших українців у сукупному доході становила близько 22,5%, а 10% найбідніших – 3,8%, тобто багаті отримують в 6 разів вищий дохід, ніж бідні, проте в реальності цей розрив ще більший [41].

Тобто, показники, які подаються офіційними джерелами не враховують тіньовий сектор економіки України, тому суттєво відрізняються від реальної картини подій. Офіційна статистика свідчить, що рівень нерівності є досить помірним і відповідає європейським стандартам, а громадськість та експерти вважають, що суспільство дуже роздроблене. [42].

Більшість доходів громадян, в умовах ринкової економіки, надходять до них у грошовій формі. Основним засобом для існування та покращення фінансового становища індивіда є заробітна плата, яка безпосередньо впливає на рівень бідності та рівень життя громадянина. Також, збільшення питомої ваги грошових доходів у загальній структурі сукупних ресурсів домогосподарств завдяки зменшенню частки вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівлі, можна вважати позитивною тенденцією, яку показано в Додатку А.

Із Додатку А бачимо, що 2011 році порівняно із 2010 роком сукупні доходи домогосподарств зросли на 1,1% та склали 3853,9 гривень, тоді як у 2012 році знову зросли на 7,5% порівняно із попереднім роком та становили 4144,5 гривень. У 2013 році сукупні доходи домогосподарств склали 4470,5 гривень, що 28,4% більше, аніж у 2010 році та на 7,9% більше, ніж у 2012 році. На 2,1% зросли доходи у 2014 році, порівняно і з попереднім та становили

4563,3 гривень. 5231,7 гривень становили доходи домогосподарств у 2015 році, що на 14,6% перевищило минулорічний показник. Доходи домогосподарств у 2016 році перевищили доходи 2015 року на 19,2%, відповідно склали 6238,8 гривень. У 2017 році був стрімких приріст доходів домогосподарств у порівнянні із 2016 роком, а саме їхні доходи зросли на 30,9% та становили 8165,2 гривень. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств становили 9904,1 гривень, що на 21,3% більше, ніж у 2017 році. На 22,4% зросли доходи у 2019 році порівняно із 2018, відповідно становили 12118,5 гривень, а у порівнянні із 2010 роком зросли на 248,1%. Отже, можна зробити висновок, що сукупні доходи домогосподарств збільшуються з року в рік, і з 2010 року по 2019 року зберіглася дана тенденція росту.

Враховуючи те, що домогосподарства є безпосереднім учасником суспільного виробництва, їхні джерела доходів представляють собою частину національного доходу країни, що дозволяє їм брати участь у розподілі та перерозподілі ВВП та претендувати на його частку. Формування ринкової економіки та набуття нашою країною незалежності дали змогу домогосподарствам отримувати нові джерела доходів, а саме від власності, такі як рента, дивіденди та відсотки.

Співвідношення прожиткового мінімуму та рівня мінімальної заробітної плати та в Україні показано в додатку Б. Різниця саме між цими двома показниками змінює рівень бідності. Розмір мінімальної заробітної плати у країнах Європейського союзу встановлюється на рівні 35-40% від середньої по країні (в Україні 37%) і вищий за прожитковий мінімум на 10-15%, тоді як в Україні мінімальна заробітна плата більша за прожитковий мінімум всього лиш на 3,6 %, однак протягом останніх даних показник збільшується.

Бідність є й економічною категорією, а не тільки соціальною, тому також залежить від таких показників, як індекс інфляції та рівень реальної заробітної плати, ВВП, рівень безробіття тощо. Анексія Криму Росією, політична та економічна криза 2013-2014 років лише погіршили економічну ситуацію в

країні. У додатку В показано, що внаслідок економічної кризи у 2014 році ВВП зменшився на 28,1%, а в 2015 році зменшився на 31,3%. Тобто, якщо оцінити за абсолютними показниками бідності, то країна повернулася на 10 років назад. Причиною зростання безробіття було скорочення виробництва, адже у 2015 році кількість безробітних сягнула 1654 тис. осіб, тобто кожна десята особа з економічно активного населення України була безробітна. Незважаючи на зростання ВВП, а саме порівняно із 2015 роком він зріс на 100,78 %, однак рівень безробіття навпаки із 9,5% зменшився до 8,6%.

На протязі 2014-2015 років інфляція почала стрімко зростати, у 2014 році зросла на 24,9%, а у 2015 році на 43,3% (Додаток Г). Разом із зростанням інфляції значно почала зменшуватися реальна заробітна плата. У 2014 році вона скоротилася на 6,5%, у 2015 році на 20,2 %, що показано у Додатку Г. Ці чинники призвели до неминучого зубожіння населення.

Потік переселенців із Криму та Донбасу, економічна та політична криза 2014-2015 років погіршили ситуацію із бідністю населення. Відсутність даних із територій, які є непідконтрольними не дозволяє навести цілком достовірні та вичерпні дані, проте, у 2015 році рівень абсолютної бідності (добові витрати менше 5,05 доларів США) мав зрости до 3,5%, бідність за критерієм споживання нижче фактичного прожиткового мінімуму – до 32%, рівень відносної бідності – до 30,6%, у т. ч. бідність серед дітей становила 29%, а серед працюючих осіб – 18,5%. Проте на сьогодні, більше 60% населення України, за офіційними даними ООН, перебуває бідності. Не дивно, адже прожитковий мінімум в Україні складає 1,8 \$ на день, тоді як у світі, відповідно до стандартів ООН, межа бідності встановлена на рівні 5 \$ на день, тобто більше 3 разів менший встановлених норм.

Одночасно, такі чинники, як кількість дітей та утриманців, їхня статевікова структура тип поселення традиційно впливають на бідність населення. У рівності за гендерними ознаками на сьогодні відсутня суттєва різниця, окрім жінок у сільській місцевості, жінок старших вікових груп або одиноких матерів, де ці показники вищі, ніж у чоловіків.

Однак, в таких вікових групи, як діти віком до 15 років, особи старші 75 років рівень відносної бідності перевищує середні показники, в першу чергу це спричинено відсутністю або втратою працездатності. Також, до таких груп належать дорослі 35-45 років, бідність яких спричинена наявністю дітей або утриманців, виховання і утримання яких вимагає значних коштів. У зв'язку із цим, стверджують, що при наявності у родини хоча б однієї дитини, ризик зростання бідності за відносним критерієм збільшується на 17%. Ще у більш скрутне становище ставить родину поява другої або третьої дитини, адже навіть якщо батьки обоє працюють і отримують заробітну плату на 20-30 % більшу за мінімальну заробітну плату, вони все одно відчують себе бідними. Проте, у найгіршій ситуації залишаються багатодітні родини, адже у них ризик монетарної бідності у 2,4-2,6 рази вищий за середні показники в Україні, у т. ч. за відносним критерієм – на 42%.

Рівень бідності в Україна протягом останніх років має негативну тенденцію до збільшення та є сигналом про погіршення соціально-економічного становища країни. Найбільш помітні зміни відбулися у 2017 році, коли показник рівня бідності дійшов до значення 27,9%. Тенденція щодо покращення ситуації із бідністю, а саме зменшення її масштабів та загального покращення показників рівня життя розпочалося із 2018 року та закріпилося у 2019 році. А саме показник глибини бідності зменшився до 20,1 %, а сам рівень бідності зменшився до 27,6 %. Тобто, це свідчить сигналом про те, що від економічного зростання більший результат та зиск отримали бідніші верстви населення, порівняно із рештою.

В Україні рівень диференціації доходів населення є одним із найбільших серед європейських країн. Незважаючи на те, що офіційних даних щодо рівня майнового розшарування у країні немає, експерти стверджують те, що різниця між доходами найбідніших та найбагатших в Україні складає щонайменше 40 разів.

Згідно даних ООН, частка 10% найбагатших українців у сукупному доході становила близько 22,5%, а 10% найбідніших – 3,8%, тобто багаті

отримують в 6 разів вищий дохід, ніж бідні, проте в реальності цей розрив ще більший [41].

Тобто, показники, які подаються офіційними джерелами не враховують тіньовий сектор економіки України, тому суттєво відрізняються від реальної картини подій. Офіційна статистика свідчить про доволі помірний, відповідний європейським стандартам ступінь нерівності, а населення і експерти переконані в тому, що суспільство є дуже розшарованим[42].

Для визначення нерівності розподілу доходів можна використовувати велику кількість різних методів, серед них у дослідженні використовувалася крива Лоренца, що визначає розподіл доходів у національній економіці. Крива Лоренца дає одне з найбільш повних уявлень про різницю в доходах. Ця крива дозволяє оцінити справжню ситуацію розподілу доходів між різними групами в країні, відображаючи частку доходів серед населення кожної групи та відображаючи ступінь нерівності доходів.

Доходи населення України мають широку базу дисбалансів, і воно намагається збалансувати бісектрису, оскільки чим менше від неї відхиляється фактична крива Лоренца, тим менша нерівність розподілу доходів. У нашому випадку можна сказати, що існує помірна нерівність у загальних доходах домогосподарств, і вони вважають, що з точки зору доходу на душу населення цього достатньо, щоб вони не відчували себе бідними.

При русі кривої Лоренца плавний перехід від найбіднішої частини населення до групи із середнім рівнем доходу. Проте ближче до кінця крива Лоренца різко підскочила, що вказує на значний розрив між багатими та середнім класом. Слід зазначити, що середній клас сформував споживчий потенціал національної економіки, який є еталоном соціальної стабільності та визначає кінцевий попит, адже середній клас є символом соціальної держави. Довжина кривої для бідних і різкий перехід до багатих підтверджують існуючу економічну нерівність серед населення України. [33].

У 2012 році 95,8% населення отримали 64,3 % сукупного доходу, 4,2% населення отримали 35,7% доходу, станом на 2018 рік спостерігається та ж

ситуація, а саме 87,2% населення отримали лише 58,2% сукупного доходу, а 12,8% населення отримали 41,8 % доходу, що свідчить про відсутність позитивної тенденції у зменшенні майнового розшарування населення та розподілу сукупного доходу.

Суцільної рівності в умовах ринкової економіки не може бути, однак дії держави повинні бути спрямовані на те, щоб відхилення лінії кривої Лоренца від лінії абсолютної рівності було мінімальним.

Для визначення рівня майнового розшарування населення також часто використовують коефіцієнт Джині, який дає кількісну оцінку нерівномірності розподілу доходів населення. Реальний сенс даного коефіцієнта полягає у кількісному виявленні рівня концентрації доходів у найбільш і найменш заможних групах населення порівняно із середнім доходом. Він дає змогу виявити рівень економічної поляризації населення країни та дає змогу кількісно оцінити дану нерівність. Побудова даного показника є передумовою ідеального варіанту рівномірного розподілу доходів, коли кожна група отримує дохід пропорційно своїй чисельності.

Коефіцієнт Джині, на відміну від кривої Лоренца, показує протилежний результат у розподілі сукупних доходів. Квінтільний коефіцієнт диференціації доходів, що коливається в межах 2,9-3,4 та Індекс Джині з середнім значенням близьким до 0,31 більшою мірою відповідають рівню соціальної напруги та занепокоєння населення значним майновим розшарування в державі (рис. 2.1).

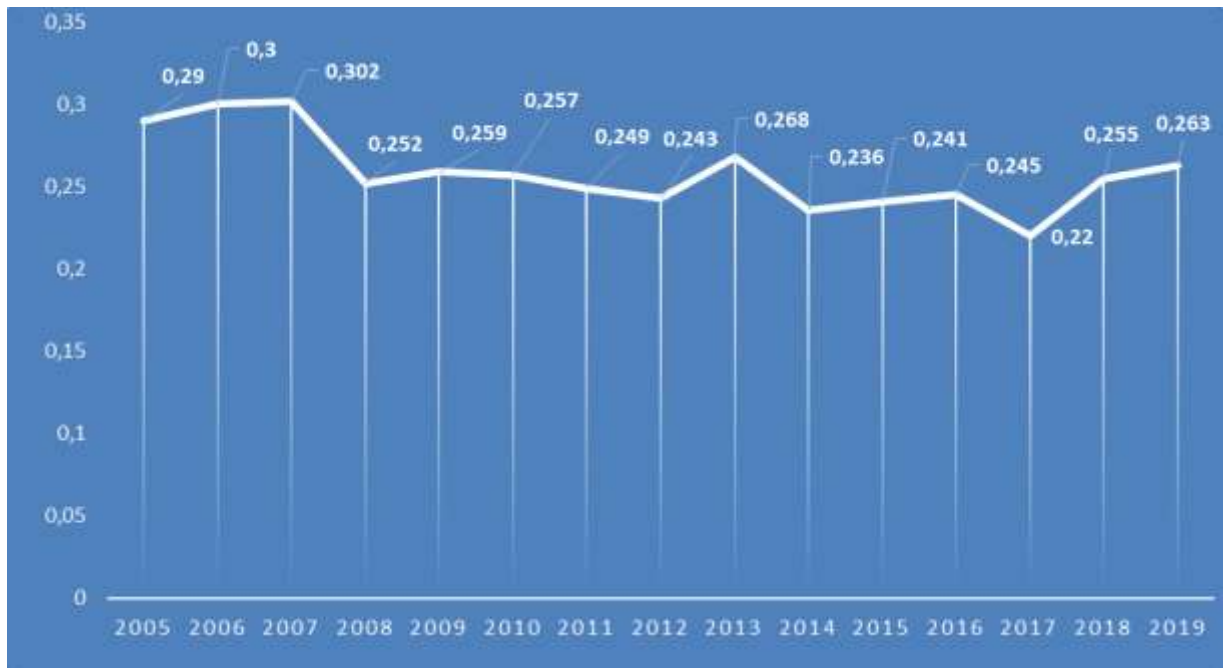

Рис. 2.1. Значення коефіцієнта Джині для України за період 01.01.2005- 01.01.2019 років

Примітка. Розраховано та складено за даними Державної служби статистики України [37].

У період 2004-2018 років даний коефіцієнт змінився із 30,02 до 22,0, тобто став на 22,2% менший. Дані Державної служби статистики України є не актуальними, адже вони не враховують високий рівень тінізації національної економіки та приховування заможними людьми своїх справжніх доходів, що ставить під сумнів точність статистичних даних. Згідно даних Державної служби статистики України, було визначено квінтільний коефіцієнт, який показав, що існує різниця між 20 % найбагатших і 20 % найбідніших, яка становить 3 рази. Проте, відповідно до даних ООН, які формуються на основі інформації звітів національних статистичних органів, квінтільний коефіцієнт та індекс Джині в Україні є найнижчими у світі [44].

Україна, спільно із Ісландією, Словаччиною, Норвегією, Словенією та Чехією у 2015 році потрапили до переліку країн із найнижчою нерівністю доходів населення [45]. Державна політика даних країн спрямована на політику вирівнювання доходів та високий рівень соціального захисту населення. У 2016 значення коефіцієнта Джині становило 25 %, тобто Україна

перебула майже на рівні розвинених країн та характеризувалася, згідно офіційних даних, країною, яка має низьку диференціацію доходів, а різниця між багатими і бідними є незначною.

Проте, незважаючи на такі оптимістичні дані Державної служби статистики, за даними вітчизняних експертів, соціальна нерівність в Україні є однією із найбільших у світі. За твердженням директора соціальних програм Центру Разумкова, Л. Шангіної коефіцієнт Джині для України коливається від 0,3 до 0,6 [46]. Водночас різниця в доходах між 10 % найбагатших і 10 % найбідніших з урахуванням тіньових доходів досягає 40 разів [47].

Наведені вище дані, знову свідчать про неточність статистичних даних, які надає Державна служба статистики, тому, що вони не відображають реальної картини ситуації соціальної нерівності в Україні. У нашій країні основною масою населення є дві верстви, одна, яка має реальні доходи нижче прожиткового мінімуму, інша має дуже високі доходи. Зазначені дані свідчать про наявність значного майнового розшарування населення України та відсутність середнього середнього класу й необхідності його формування [48].

Задля формування потужного середнього класу, насамперед, необхідно не лише розділити сукупні доходи між усіма членами суспільства, а вирівняти їх розподіл між ними. Бідність в першу чергу виникає саме через диференціацію доходів та рівня життя населення. Дана диференціація, також має свої об'єктивні причини, такі як різні розумові та фізичні здібності осіб, рівень професійної підготовки та освіти, здатність до ризику, нерівність у володіння власністю, монополізм на ринку товарів та послуг, віковий склад сім'ї та кількість її членів тощо.

Проте, відсутність справедливої соціальної політики держави є основною причиною диференціації. Поляризація доходів населення призводить до соціально-економічних протиріч, що можуть закінчитися соціальним вибухом. Однак, з іншого боку, дана диференціація сукупних доходів знижує ефективність праці та підриває стимули до праці, що у свою

чергу призводить до зниження ефективності суспільного виробництва та зниження темпів економічного розвитку країни.

Інтенсивний процес перерозподілу загального обсягу грошових доходів в Україні на користь заможних груп на тлі скорочення частки доходів найбідніших верств населення, має значне місце протягом останніх років. На сьогодні в національних масштабах проблема бідності набула крайніх форм за показниками соціально-економічного розвитку, більшість з яких навіть за концепції базових потреб з метою задоволення населення мінімальними благами на основі суспільних запитів, Україна не відповідає.

Найбільш вагомими пропозиціями, в цьому контексті, щодо подолання нерівності доходів сформулювати в напрямі здійснення таких суспільно необхідних заходів, як визначення реального розміру прожиткового мінімуму, встановлення мінімальної заробітної плати на рівні, не нижчому за реальний прожитковий мінімум, детінізація фінансових потоків та легалізація ринку праці, зменшення надмірної міжгалузевої та поселенської диференціації заробітної плати шляхом удосконалення тарифної системи та запровадження галузевих стандартів оплати праці, перегляд системи соціальних виплат і пільг, зниження податкового навантаження на доходи бідного населення шляхом використання прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб.

З метою підвищення суспільного добробуту населення окремих країн одним із основних завдань кожної держави повинно бути забезпечення належного рівня життя усіх верств населення, а також стримування надмірної диференціації населення за розміром отриманого доходу [40].

2.2. Оцінка фіскальних ефектів справляння податків в Україні

Загальні доходи бюджету України у 2020 році становлять 1376,7 млрд грн., що на 86,8 млрд.грн. більше, ніж у 2019 році, що на 6,7%.

Частка податків у загальних доходах бюджету України становить 82,6%, неподаткових – 17%.

Загалом структуру та динаміку доходів зведеного бюджету України у 2019–2020 роках можна відстежити на таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Динаміка та структура доходів зведеного бюджету у 2019–2020 роках

Показники	2020 рік					
	2019 рік, млрд грн	2020 рік, млрд грн	темп росту		питома вага	
			%	млрд грн	2020 %	зміна до 2019, у в.д.
ДОХОДИ, у т.ч.:	1289,8	1376,7	106,7	86,8	100,0	-
Податкові надходження, у т.ч.:	1070,3	1136,7	106,2	66,4	82,6	-0,4
Податок та збір на доходи фізичних осіб	275,5	295,1	107,1	19,6	21,4	0,1
Податок на прибуток підприємств	117,3	118,5	101,0	1,2	8,6	-0,5
Рентна плата за користування надрами	44,9	50,1	111,5	5,2	3,6	0,2
Акцизний податок:	137,1	153,9	112,2	16,8	11,2	0,5
з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	71,3	82,3	115,4	11,0	6,0	0,4
з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	59,4	64,4	108,3	5,0	4,7	0,1
з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	6,3	7,2	113,4	0,8	0,5	0,03
Податок на додану вартість:	378,7	400,6	105,8	21,9	29,1	-0,3
з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з врахуванням відшкодування ПДВ (сальдо):	88,9	126,5	142,2	37,6	9,2	2,3
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	240,8	269,6	111,9	28,8	19,6	0,9
відшкодування ПДВ	-151,9	-143,1	94,2	8,8	-10,4	1,4
з ввезених на територію України товарів	289,8	274,1	94,6	-15,6	19,9	-2,6
Ввізне мито	29,9	30,2	101,2	0,3	2,2	-0,1
Місцеві податки, у т.ч.	73,6	75,7	102,9	2,1	5,5	-0,2
Земельний податок та орендна плата	32,8	31,5	95,8	-1,4	2,3	-0,3
Єдиний податок	35,3	38,0	107,8	2,8	2,8	0,03
Неподаткові надходження, у т.ч.:	212,9	234,4	110,1	21,6	17,0	0,5
Власні надходження бюджетних установ	64,9	42,7	65,8	-22,2	3,1	-1,9
	63,7	82,2	129,1	18,5	6,0	1,0

Структура податкових надходжень в загальному обсязі доходів зведеного бюджету України можна побачити на рис.2.2

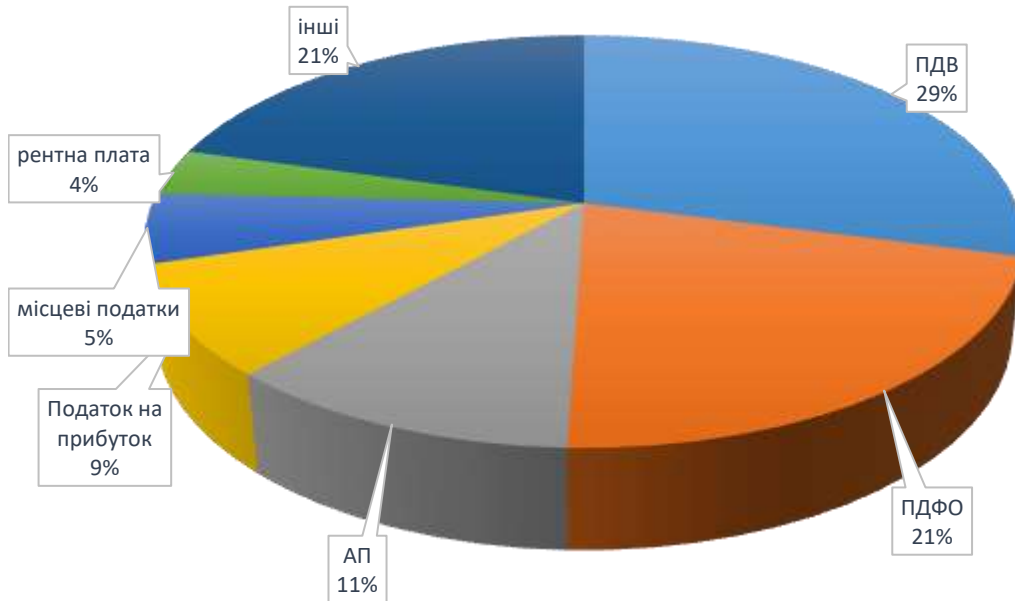

Рис.2.2. Структура податкових надходжень у 2020 році до зведеного бюджету.

Загалом інформація, що стосується надходження платежів які контролюються Державною податковою службою України відображено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Інформація щодо надходжень в розрізі окремих податків до бюджетів різних рівнів у 2020 році, тис.грн.

Назва платежу	Надійшло
1	4
Всього по ДПС до державного бюджету (сальдо), з них:	567 390 659,1
податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	126 486 598,8
податок та збір на доходи фізичних осіб	117 281 268,9
податок на прибуток підприємств	108 695 040,5
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	80 449 252,2
рентна плата за користування надрами	47 122 102,4
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	4 316 448,1
єкологічний податок	3 307 229,4
Всього по ДПС до місцевих бюджетів (сальдо), з них:	280 630 907,4
податок та збір на доходи фізичних осіб	177 826 005,7
єдиний податок	38 030 976,6
податок на майно	37 433 380,0
туристичний збір	130 628,2
збір за місця для паркування транспортних засобів	91 193,2

Як бачимо, ключовими податками при формуванні доходів бюджету є податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб і податок на прибуток підприємств.

На наступному рисунку відображено сфери господарської діяльності за обсягами сплачених податків у 2020 році..

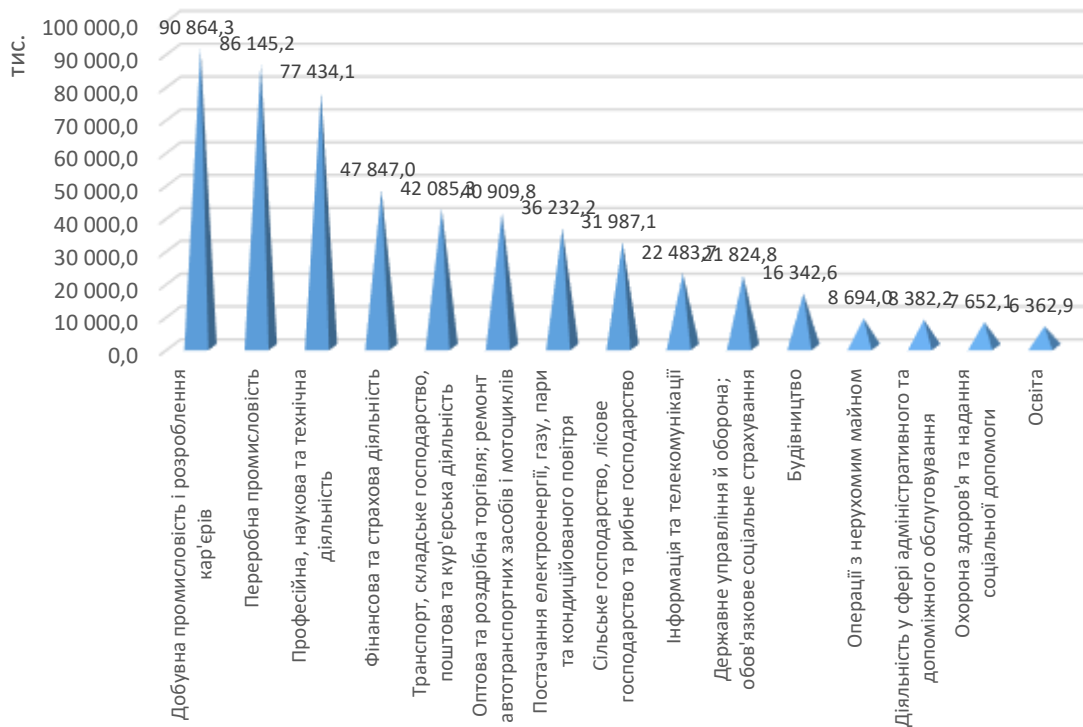

Рис.2.3 Обсяги сплачених податків в 2020 році за галузями.

Нажаль в числі лідерів за обсягами сплачених податків не переробна сфера а добувна. Також низьку долю сплачених податків займає будівництво.

Підсумовуючи можна відзначити, що для забезпечення сталого розвитку в Україні слід більше приділяти увагу перерозподілу податкового тягара з прямих податків на непрямі. А також слід запроваджувати податкові пільги з податку на прибуток підприємств для інноваційних підприємств та стартапів. Поступово потрібно також збільшу податковий обов'язок багатих платників та навпаки – зменшувати такий обов'язок для бідних платників.

Висновки до 2 розділу

Перехід України до ринкової економіки призвів до високої диференціації окремих соціальних груп за рівнем життя, зростання частки бідного населення. Ця проблема формує серйозну загрозу національній безпеці, зачіпаючи не окрему людину, а суспільство загалом.

На поглиблення розшарування суспільства впливає також недостатня діяльність держави у сфері зменшення соціальної нерівності, відсутність

ефективних реформ та визначення пріоритетів на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу. Складна економічна ситуація, обтяжена збройним конфліктом на сході країни та анексією Криму, призводить до зростання бідності та соціального відчуження серед населення України, особливо серед вразливих груп, як-от внутрішньо переміщені особи, багатодітні сім'ї, люди з інвалідністю, представники сільських громад, діти-сироти та ін.

Незважаючи на зростання видатків на соціальний захист населення, їхня структура значно погіршилася, що виявилось у зменшенні обсягів видатків на економічну діяльність та відповідно на збільшенні обсягів видатків на соціальне забезпечення і соціальний захист населення. Вищезазначене створило значні передумови для погіршення в країні економічної динаміки, саме через зміну структури державних видатків відбулася деформація структури сукупного попиту в бік споживання та на шкоду інвестиційної складової країни.

Однак, не дивлячись на низку заходів які проводились в фіскальній сфері не вирішеними залишаються проблеми серед яких: переважно фіскальний характер системи оподаткування; значне ухилення від сплати податків; відтік капіталів і робочої сили за кордон; недосконалий механізм митно-тарифного регулювання; обмеженість доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва до майнових і фінансових ресурсів; несправедливість і нерівномірність розподілу фіскального навантаження та інші.

Фіскальний механізм України необхідно реформувати у напрямі забезпечення сприятливих умов для ведення бізнесу та залучення інвестицій шляхом побудови стимулюючої податкової системи.

РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ ВИКОРИСТАННЯ ФІСКАЛЬНИХ ВАЖЕЛІВ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Сьогодні загальносвітова тенденція гармонізації податкових систем вимагає від України рішучих дій, направлених на оптимізацію податкової системи та врахування принципів оподаткування, які були прийняті і діють в європейських країнах. В процесі адаптації податкової системи до європейського економічного простору необхідно оптимізувати її структуру та функціональність шляхом здійснення певних перетворень.

Податкова система є одним із основних чинників розвитку економіки країни. Для України оптимізація податкової системи є важливим етапом на шляху економічного зближення до європейського Співтовариства. Оптимізація податкової системи України в контексті євроінтеграції має на меті приведення у відповідність вітчизняної податкової системи до західного зразка з врахуванням європейського податкового законодавства в процесі реалізації української податкової політики.

Тому в процесі реалізації державної податкової політики, в першу чергу, необхідно враховувати норми міжнародного права. Також необхідним є забезпечення отримання достатнього обсягу податкових надходжень до бюджету держави, посилення відповідальності за порушення податкового законодавства та покращення взаємовідносин між платниками податків та податковими органами.

Податкові системи країн Євросоюзу формувалися під впливом різноманітних чинників. В деяких аспектах вони мають чітко виражені національні особливості: різні ставки податків, база оподаткування, податкові пільги та механізм стягнення податків. Та, незважаючи на це, в країнах ЄС міжнародні норми є пріоритетними при реалізації національної податкової політики.

На даний час оподаткування в Україні має ряд недоліків, серед яких основними є (рис.3.1): фіскальна орієнтація податкової системи; низька

рентабельність податкової системи; практика ухилення платників податків від оподаткування; відсутність довіри між платників податків та податковими органами; відсутність належних покарань за вчинення податкових правопорушень.

Рис. 3.1. Основні недоліки оподаткування в Україні

Також недоліками є часта зміна та суперечливість податкового законодавства в Україні, відмінність принципів реалізації податкової політики України та країн Євросоюзу, девіантна поведінка платників податків та недосконалість системи надання податкових пільг.

До недоліків, які необхідно вирішити відноситься і те, що податкова система України є асиметричною. Тобто, податкове навантаження в основному спрямоване на юридичних осіб, а саме великих платників податків, та на підприємства виробничої сфери. Це пояснюється тим, що малі підприємства та підприємства сфери послуг мають можливість зменшувати податковий тягар за допомогою спрощеного оподаткування.

В Україні податки не виконують функцію підвищення конкурентоспроможності держави. Також, національна податкова система є однією з найскладніших у світі. Це підтверджує наявність великої кількості податків і податкових пільг та складна процедура визначення бази оподаткування.

Податкова система України є погано пристосованою до високого рівня

інфляції. Платники податків зазнають великих витрат в процесі сплати ПДВ і податку на прибуток.

На наш погляд процес оптимізації податкової системи України повинен базуватись на таких принципах, як:

- реалізація податкової політики в узгодженні з міжнародними правовими нормами;
- соціальна спрямованість податкової політики (врахування майнового положення та доходів платників податків в процесі визначення ставок податків);
- чітке розмежування податкових платежів за рівнями державного управління;
- ясність та прозорість податкового законодавства.

Важливим є визначення оптимального співвідношення між критеріями фіскальної ефективності та соціальної справедливості в процесі оптимізації податкової політики. Ми вважаємо, що в Україні необхідно переорієнтувати податкову систему з фіскальної на більш соціально спрямовану. Однак в процесі оптимізації податкової системи необхідно підтримувати фіскальну ефективність прямих податків, які сприяють наповненню бюджету держави.

В порівнянні з країнами Східної та Центральної Європи Україна є державою, в якій наповнення бюджету здійснюється переважно за рахунок непрямих податків (зокрема ПДВ) та податку на прибуток корпорацій. В європейських країнах вагома частка бюджетних надходжень формується за рахунок податку на доходи фізичних осіб. Це дозволяє зменшити навантаження на споживання, на малий та середній бізнес. На нашу думку цю практику доцільно запроваджувати в Україні.

При оптимізації системи прямого оподаткування необхідно збільшувати доходи бюджету через розширення бази оподаткування за рахунок доходів, що раніше не оподатковувались, а не за рахунок підвищення рівня ставок оподаткування та кількості податків. Також збільшення податкових надходжень повинно здійснюватись за рахунок зростання рівня

ділової активності суб'єктів господарювання та за рахунок прискорення оборотності їх капіталу.

Нашу думку, оптимізацію системи прямого оподаткування слід проводити за наступними напрямками:

- забезпечення стабільності нормативних актів, що регулюють питання прямого оподаткування;
- оптимізація системи пільгового оподаткування;
- удосконалення механізму нарахування амортизації;
- удосконалення обліку доходів та витрат платників податків-суб'єктів підприємницької діяльності (зближення бухгалтерського та податкового обліку).

На нашу думку при застосуванні досвіду європейських країн Україні слід здійснити певні перетворення. До них відносимо (рис. 3.2):

- скасування нерентабельних та мало результативних податків;
- забезпечення рівномірного розподілу податкового навантаження на платників податків;
- диференціювання ставок певних податків (ПДВ, податок на доходи фізичних осіб);
- створення реальних економічних стимулів для домінування прямих податків у структурі податкових надходжень;
- економічна обґрунтованість при встановленні ставок податків;
- посилення податкового контролю за порушенням законодавства;
- вдосконалення кадрової політики та системи оплати праці працівників податкових органів.

Оптимізувати податкову систему України необхідно враховуючи принципи, які використовують у своїй діяльності європейські країни, але не копіюючи їх податкові системи.

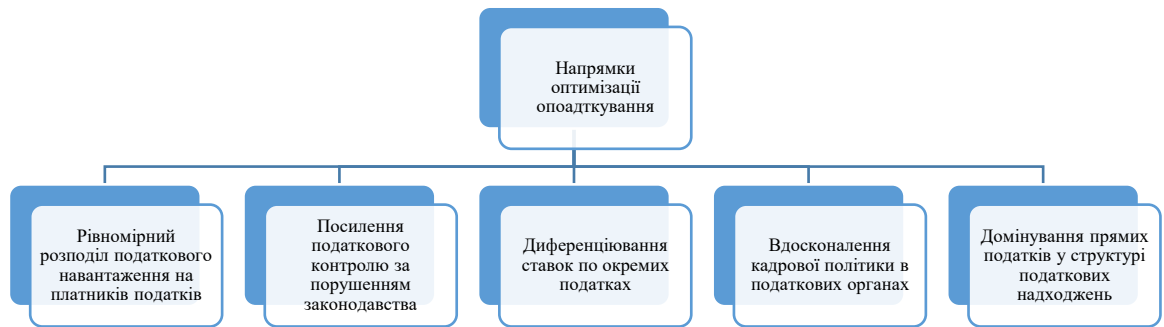

Рис. 3.2. Основні напрямки оптимізації оподаткування в Україні з врахуванням зарубіжних успішних практик

На нашу думку особливо важливим є диференціювання ставок по окремих податках, зокрема по податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток корпорацій та ПДВ. Країни Євросоюзу використовують занижені, середні та підвищені ставки ПДВ до різних товарів (товари першої необхідності, лікарські засоби, товари розкоші). Таким чином ставки застосовують з врахуванням цінності товарів.

Ми вважаємо, що доцільним є застосування різних видів ставок з ПДВ в Україні для певних товарів (товарів розкоші та товарів першої необхідності). Такий підхід дозволить зменшити податкове навантаження на споживачів та підвищити платоспроможність населення шляхом звільнення товарів першої необхідності від надмірного оподаткування.

Щодо податку на доходи фізичних осіб, то ми вважаємо, що дворівнева ставка податку, яка на даний момент існує в Україні, не відповідає принципу соціальної справедливості. В більшості країн Євросоюзу ставки податку на доходи фізичних осіб є диференційованими. Для прикладу у Великобританії діє три ставки прибуткового податку з громадян – 20%, 40% та 50% залежно від величини доходу. Тому для України в перспективі необхідно застосовувати

прогресивну ставку з даного податку, що в більшій мірі буде відповідати критерію соціальної справедливості.

Крім того, в європейських країнах існує практика стягування прибуткового податку з громадян не з окремої особи, а з сім'ї загалом. Дохід усіх членів сім'ї сумується та оподатковується загальна сума. Таким чином враховується фінансовий стан кожної окремої сім'ї. При цьому заповнюється одна декларація, що в свою чергу спрощує процедуру адміністрування податку.

Зважаючи на те, що фінансове становище населення України є сильно диференційованим (люди отримують або мінімальні або максимальні доходи), в перспективі для України є важливим врахування майнового становища кожної окремої сім'ї в процесі оподаткування податком на доходи фізичних осіб.

Податкове навантаження на бізнес в європейських країнах є мінімальним. Обсяг податкових надходжень від податку на прибуток корпорацій є меншим ніж від податку на доходи фізичних осіб та непрямих податків. Це дозволяє бізнесу розвиватись, прискорює оборотність капіталу підприємств та підвищує інвестиційну активність. На наш погляд для національної економіки буде позитивним зниження ставки податку на прибуток підприємств, що і передбачається українським законодавством.

В короткостроковій перспективі це не приведе до зростання доходів бюджету, тому що зменшиться рівень оподаткованого прибутку. Але в довгостроковій перспективі очікується зростання податкових надходжень та покращення економічного становища фірм. Підтвердженням цьому є дослідження Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Експерти ОЕСР вважають, що економіка зростає на півпроцента швидше при кожному 10-процентному зниженні граничних податкових ставок.

У країнах Східної Європи після економічних криз завжди спостерігається практика зниження податкового навантаження на бізнес. За інформацією звіту «Doing Business» 27 країн знизили ставки податку на

прибуток корпорацій. Серед цих країн більшість постсоціалістичних країн, зокрема Азербайджан, Болгарія, Казахстан, Киргизія, Молдова, Словенія, Узбекистан та ін.

В таких країнах як Албанія, Болгарія, Киргизія, Молдова, Румунія, Словенія, Узбекистан відбулося зниження ставок податків та внесків за використання найманої праці. Також в деяких країнах було спрощено систему адміністрування податків. Тому, на нашу думку, для України актуально продовжувати процес зниження ставок податків, який було розпочато з прийняттям Податкового кодексу України.

З метою наближення національної податкової системи до європейського зразка необхідно продовжувати процес модернізації податкової системи відповідно до визначеної стратегії. На наш погляд особливу увагу слід приділити поданню податкової звітності в online-режимі. Це сприяє зменшенню витрат платників податків, зменшенню кількості особистих контактів між платниками та податковими органами, а також зниженню витрачання робочого часу. При цьому податкові органи повинні допомагати платникам та якісно консультувати їх щодо виникаючих питань.

Для досягнення довіри платників податків до податкових органів та підвищення податкової культури населення необхідно постійно покращувати надання роз'яснювальних та консультаційних послуг платникам податків. На сьогоднішній день існують чинники, які підвищують увагу до масово-роз'яснювальної та консультаційної роботи податкових органів. Серед цих чинників варто виділити динамізм, змінність і невизначеність економічної сфери та неоднозначність норм податкового законодавства. Це зумовлює необхідність розвитку даного напрямку діяльності в процесі адміністрування податків.

Так як витрати на адміністрування податків в Україні є високими, то необхідно зменшити їх кількість через досягнення збалансованості витрат і податкових надходжень.

Ще одним напрямком оптимізації податкової системи України є

забезпеченні стабільності, чіткості та ясності податкового законодавства. За даними Світового банку виявлено, що країни з чітко сформульованим податковим законодавством мають вищий показник податкових надходжень ніж країни зі складними законами.

Експертами Світового банку доведено, що країни, в яких не є обов'язковим ведення податкового обліку мають більші податкові надходження ніж країни, де ведення податкового обліку є обов'язковим. З врахуванням вищевказаного ми вважаємо, що необхідно вдосконалити та спростити систему адміністрування податків шляхом спрощення структури податкових декларацій та ведення податкового обліку.

Загалом економічна та соціальна політика країн-кандидатів на членство в Євросоюзі повинна відповідати критеріям, прийнятим в Маастрихті та Копенгагені (сума державного боргу не повинна перевищувати 60% від ВВП; обсяг бюджетного дефіциту не повинен перевищувати 3% від ВВП; зростання споживчих цін не повинно перевищувати 1,5 пункти від середнього показника їх зростання в трьох країнах ЄС з найстабільнішим рівнем цін).

В Україні останніми роками спостерігався великий обсяг бюджетного дефіциту. Тому для його зменшення потрібно покращити інвестиційний клімат. Для підтримки та розвитку інвестиційної та інноваційної активності в Україні необхідно надавати пільги підприємствам, які запроваджують інновації та інвестиції і реалізують конкурентоспроможну продукцію .

Ми вважаємо, що оптимізацію податкової системи України слід розпочати з якісного приведення національного законодавства у відповідність до європейських директив та міжнародних договорів. З метою адаптації вітчизняної податкової системи до європейської необхідно мінімізувати державні витрати на процес адміністрування податків.

Податкове навантаження в країні не повинно стримувати економічну активність платників. Диференціювання ставок ПДВ та, зокрема, їх зниження для товарів першої необхідності знизить рівень цін та підвищить купівельну

спроможність споживачів. Особливості формування податкової політики країн Євросоюзу повинні стати прикладом для оптимізації податкових систем, країн, що прагнуть стати членами утворення, зокрема і для України.

Висновки до 3 розділу

Вивчення зарубіжного досвіду фіскальних важелів впливу та оцінка можливостей застосування методів у вітчизняній практиці мають величезне значення для вдосконалення фіскальної політики України та сприяють розвитку вітчизняної економіки. Проте при цьому необхідно не сліпо копіювати, а адаптувати отримані знання до специфіки та можливостей України, враховуючи особливості національного податкового законодавства з метою прискорення посткризового відновлення національної економіки.

Стратегічним напрямом реформування фіскальної політики залишається подальше розширення бази оподаткування шляхом упорядкування застосування податкових пільг та інших закріплених вилучень, руйнуванням схем ухилення від сплати податків, а також, залучення до оподаткування тіньових обігових коштів, що одночасно сприятиме зниженню навантаження бізнес та сприятиме досягненню цілей сталого розвитку – подолання бідності та розвитку економіки.

Враховуючи позитивний зарубіжний досвід, в Україні варто підвищувати податки за забруднення навколишнього природного середовища, викиди забруднюючих речовин транспортними засобами. З врахуванням зарубіжного досвіду в контексті українського сьогодення потрібно привести систему оподаткування у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку країни, запровадити зміни до податкового законодавства та спростити його, змінити методи адміністрування податків на більш ефективні, відкриті та підзвітні суспільству.

ВИСНОВКИ

Ефективне реформування української економіки передбачає об'єднання теорії і практики, щодо основних функцій системи державного управління на всіх його рівнях. Основною функцією державного управління є створення необхідних умов для розвитку, забезпечення її динамічності та стабільності, збалансованості. Важливу роль у цьому відіграє ефективне використання фіскальних важелів впливу на економіку і соціальний стан. Фіскальна політика України що проводиться в даний період, супроводжується кризовими явищами практично в всіх сферах життя.

На основі проведеного кваліфікаційного дослідження використання фіскальних важелів впливу на економіку можна зробити такі висновки.

Для того, щоб платники податків довіряли державі і добровільно сплачували встановлені законодавством податки, збори та обов'язкові платежі, необхідно сприятливі для цього умови. По-перше, фіскальна політика держави щодо платників має бути справедливою. Необхідно зменшити втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання для усунення усіх перешкод у розвитку їх господарської діяльності. По-друге, встановлення податків і зборів має здійснюватись на підставі реальних показників соціально-економічного розвитку національної економіки та фінансових можливостей їх платників. По-третє, система та процедура сплати податків мають бути простими, зрозумілими і зручними для обох сторін податкових відносин.

Серед заходів для створення інституційного підґрунтя щодо використання податкових пільг як інструменту реалізації фіскальних важелів впливу слід використати наступні: теоретичне обґрунтування бажаного розміру податкового навантаження, яке б враховувало і необхідність забезпечення певного обсягу надходжень, і економічні інтереси платників; організація постійного моніторингу результативності та ефективності наданих

пільг, внесення у разі необхідності змін до правової бази; встановлення цільових орієнтирів (напрямів) спрямування вивільнених коштів.

Основними цілями фіскальної політики задля забезпечення сталого розвитку в Україні мають бути:

- забезпечення економічного стимулювання провідних галузей народного господарства на принципах економічного зростання (сільське господарство, машинобудування);
- оптимізація співвідношення бюджетів всіх рівнів у напрямку покращення забезпеченню бюджетів низового рівня;
- структурна перебудова економіка (ліквідація неприбуткових підприємства, наприклад в основному збиткової вугільної галузі);
- покращення зайнятості за рахунок запровадження податкових стимулів щодо створення нових робочих місць;
- покращення добробуту населення за рахунок запровадження прогресивного оподаткування багатших верств населення;
- зміщення векторів оподаткування із прямих податків на непрямі;
- приведення системи оподаткування у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку країни
- зміна методів адміністрування податків на більш ефективну, відкриту та підзвітну суспільству систему;
- використання правильного підходу при оподаткуванні нерухомості. Необхідно правильно визначити об'єкт оподаткування, ставки, порядок нарахування та сплати податку і його використання для досягнення соціальної справедливості, а не збільшення податкового тиску на малозабезпечене населення.
- формування системи екологічного оподаткування шляхом встановлення справедливої плати за природні ресурси та відшкодування за заподіяну довкіллю шкоду з обов'язковим цільовим використанням цих

надходжень. Запровадження жорсткішого екологічного податку як щодо транспортних засобів, так і щодо підприємств – забруднювачів;

- підвищення ставок акцизного податку по групах товарів що шкідливі для здоров'я людини.

Оцінюючи всі ті проблеми, які пов'язані з необхідністю стимулювання підприємницької активності при обмежених бюджетних ресурсах, насамперед вважаємо потрібно вирішити такі проблеми, як зменшення ризиків ухилення від оподаткування, нейтралізація діяльності конвертаційних центрів, зменшення частки тіньової економіки тощо. Це сприятиме отримання додаткових джерел доходів, які в підсумку можна буде використати на досягнення цілей сталого розвитку (для прикладу – подолання бідності, гідна праця та економічне зростання, збереження довкілля, освіта).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бояр А.О. Антикризова політика Європейського Союзу у період 2008–2009 рр.: висновки для України / А.О. Бояр // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 77–92.
2. Буряк С. Служіння суспільству – вимога часу / С. Буряк // Вісник податкової служби України. — 2008. — № 34. — С. 3.
3. Василик О. Д. Податкова система України [Текст] : навч. посіб. / О. Д. Василик. – К. : ВАТ “Поліграфкнига”, 2004. – 478 с. – ISBN 966-530-175-6.
4. Габрилевич А.С. Антикризова політика Європейського Союзу: уроки для України [Електронний ресурс] / А.С. Габрилевич. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pmv/2010_1/11%20gabrylevich.pdf
5. Гелбрейт, Дж. Великий крах 1929 року. / Дж. Гелбрейт. - Мінськ: Попурі, 2009. - 255 с.
6. Гланц В. Н. Сутність та елементи податкового регулювання // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – №2(31). – С.92-96.
7. Глобальна економіка у посткризовий період: тенденції та перспективи. – К. : НІСД, 2012. – 46 с.
8. Глоссарий бюджетных терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.budgetrf.ru](http://www.budgetrf.ru)
9. Государственное регулирование национальной экономики : учеб. пособие / С. С. Арбузов, И. В. Бушуева, О. И. Вапнярская и др. ; под ред. Н. А. Платоновой, В. А. Шумаева, И. В. Бушуевой. — М. : Альфа-М: ИНФРА-М, 2008. — 653 с.
10. Грушко В. І. Інструменти податкового регулювання інвестиційної активності [Текст] / В. І. Грушко, Л. О. Кошембар // Фінанси України. – 2008. – № 2. – С. 89–97.
11. Д’яконова І. І. Податки та податкова політика України / І. І. Д’яконова. — К. : Наукова думка, 1997. — 122 с.

12. Єфименко Т. І. Податкове регулювання економічного розвитку [Текст] / Т. І. Єфименко : автореф. дис. д-ра екон. наук. – К., 2003. – 37 с.

13. Жарко Р. П. Теоретико-методичні засади удосконалення податкового регулювання підприємницької діяльності [Текст] / Р. П. Жарко : автореф. дис. канд. екон. наук. – К., 2006. – 24 с.

14. Загорський В.С., Мельник В.М., Кошук Т.В. Новітні парадигми реформи у країнах Європейського союзу та орієнтири для податкової політики в Україні // Наукові праці НДФІ. – 2010. - № 3 (52). – С.8,9.

15. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 № 71-VIII/ Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>

16. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо пасивних доходів» від 04.07.2014 №1588-VII / Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1588-18?test=dCCMfOm7xBWMBDDEZidUL59cHI43cs80msh8Ie6>

17. Закон України «Про внесення змін до розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо зменшення навантаження на фонд оплати праці» від 02.03.2015 № 219 VIII / Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/219-19>

18. Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27.03.2014 № 1166-VII / Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1166-18>

19. Законопроект України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо справедливого оподаткування доходів фізичних осіб в інтервалі від 10 до 17 розмірів мінімальної заробітної плати» від 25.05.2015

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54687

20. Заяц Н. Е. Теория налогов [Текст] : учебник / Н. Е. Заяц. – Мн. : БГЭУ, 2002. – 220 с. – ISBN 788-165- 178-9.

21. Звітність про виконання Державного бюджету України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=257806>

22. История мировой экономики: Учебник для вузов/ Под ред. Г.Б. Поляка, А.Н. Марковой. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 727 с.: ил.

23. Иванов Ю. Б. Проблемы розвитку податкової політики та оподаткування: монографія / Ю. Б. Иванов. – Х : ВД “ІНЖЕК”, 2007. – 448 с.

24. Кодекс України про адміністративні правопорушення №8073-10 від 21.05.2015 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

25. Конституція України від 15.05.2014 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

26. Кримінальний кодекс України №2341-14 від 21.05.2015 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

27. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні : монографія / А. І. Крисоватий. – Т. : Карт-бланш, 2005. – С. 252.

28. Лазарович М. В., Матейко Р. М., Родіонова Л. А. Економічна історія. Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 68 с.

29. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна історія України і світу. – 5-те вид., стер. – К., Вікар, 2002. – 477 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

30. Лортикян Э. Л. История экономических реформ: Мировой опыт второй половины XIX – XX вв. – Харьков: Консум, 1999. – 288 с.

31. Луцик, А. І. Оптимізація податкового регулювання за умов кризового стану економіки / А. І. Луцик // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. / за ред. І. Г. Ткачук. – Ів.-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпат. нац. ун-ту, 2009. – Вип.V, т. 1. – С. 312-316.

32. Луцик, А.І. Обґрунтування пріоритетності досягнення цілей сталого розвитку у здійсненні фіскальної політики. Світ фінансів. 2021. Вип. 1(66). С. 89-101.

33. Маркіна І. А. Економічна нерівність: світовий досвід та особливості в Україні. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2019. №2. С. 13–18.

34. Мальков В.Л., Наджафов Д.Г. Америка на перепутье 1929 – 1933г.г. – 2000 г.

35. Матвеев С.А., Буланенко Л.С., Міхеєв С.А., Економіка зарубіжних країн, - Х: "Одіссей", 2005

36. Матусова О.М. Особливості антикризової політики Китаю в умовах світової фінансової кризи / О.М. Матусова // Проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. праць / наук. ред. Канцелярук Б. та ін.]. – К.: КиМУ, 2012. – Вип. 5. – 451 с.

37. Мельник В. Сучасна податкова політика у країнах ЄС-15 / В. Мельник, Т. Кощук // Економіка України . - 2012. - № 6. - С. 73-85. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/EkUk_2012_6_9.pdf

38. Налоговая политика и пути выхода из кризиса. – М., 2009. – С. 29-33

39. Налоговые реформы. Теория и практика: монография / [И.А. Майбуров и др.]; под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова. - М.: Юнити-Дана, 2010. - 463 с.

40. Никитин С. Налоговые льготы, стимулирующие предпринимательскую деятельность в развитых странах Запада / С. Никитин, А. Никитин, М. Степанова // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. № 11. С.48-56.

41. Новицький В.Є. Податкове регулювання в системі інструментів соціально-економічного розвитку: питання методології / В.Є. Новицький // Фінанси України. – 2007

42. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/>

43. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України / Основні показники роботи / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>

44. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>

45. Податкова система: Навчальний посібник / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.]; за ред. В.Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344с.

46. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

47. Свищук А. Теоретичні засади податкового регулювання економіки / А. Свищук // [Вісник Київського національного торговельно-економічного університету](#) . - 2013. - № 5. - С. 57-69 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vknteu_2013_5_6.pdf

48. Соколовська А. М. Податкова система країни: теорія та практика становлення / А. М. Соколовська. — К. : НДФІ, 2001. — С. 78.

49. Соколовська А.М. Податкова політика в Україні // Розбудова держави– 1998.– № 9,10.

50. Соколовська А.М. Податкова політика в Україні у 2009-2010 роках: особливості та уроки на перспективу // Фінанси України 2011. № 8. С.24-37.

51. Страх и ненависть: как реформы «шоковой терапии» спасли Польшу [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bakertilly.ua/ru/news/id591>

52. Тарангул Д. О. Пільги в системі податкового регулювання в Україні / Д. О. Тарангул // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2007. – № 4. – С. 85–95.

53. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf

54. Ткачук Т. Шляхи подолання фінансової кризи: міжнародний досвід та перспективи України / Т. Ткачук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dissertacia.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=47:2010-06-06-13-14-19&catid=7:2010-06-06-14-43-36&Itemid=16

55. Фокіна І. В. Формування механізму податково-субсидіарного регулювання вугільної промисловості / І. В. Фокіна : автореф. дис. канд. екон. наук. – Донецьк, 2006. – 22 с.

56. Хамініч С. Ю., Климова В. М. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України // Вісник Дніпропетровського університету Науковий журнал. — Випуск 5/2, 2011, № 10/1, Том 19

57. Цілі сталого розвитку. Україна. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html>

58. Череп О.Г. Досвід країн Центральної Європи щодо подолання кризи і стабілізації економіки / О.Г. Череп, Н.В. Сіра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_2_2/35.pdf

59. Черник Д.Г. Кризи и налоги / Д.Г. Черник, Ю.Д. Шмелев. – М. : Изд-во "Экономика", 2011. – 253 с.

60. Экономическая история зарубежных стран. Курс лекций/ Н.И. Полетаева, В.И. Голубович, Л.Ф. Пашкевич и др.; под общ. ред. В.И. Голубовича. – Мн.: ИП «Экоперспектива», 1997. – 432 с.

61. Deutschland gestarkt aus der Krise fuhren. Jahresbericht der Bundesregierung 2008/2009. – Presse- und Informationsamt der Bundesregierung. – Berlin, 2009. – 76 S.

62. Paying Taxes 2015: The global picture [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2015-high-resolution.pdf>

63. Policy responses to the economic crisis: investing in innovation for long-term growth // OECD. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oecd.org/science/innovationinsciencetechnologyandindustry/42983414.pdf>

64. Polska wobec swiatowego kryzysu gospodarczego / NBP. - Wrzesie, 2009. – 106 p.

65. Schuller M., Schuler-Zhou Y. China 's Economic Policy in the Time of the Global Financial Crisis: Which Way Out? / M. Schuller, Y. Schuler-Zhou // Journal of Current Chinese Affairs. – 2009. – №3. – P. 165-181[Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hup.sub.uni-hamburg.de/giga/jcca/article/view/65/65>